DE SCHOENEN VAN JAN JANSEN 1964-1974
Centraal Museum Utrecht, 21 augustus t/m 6 oktober 1974

Jan Jansen is in 1941 in Nijmegen geboren. Tijdens een stage in Rome bij Follie in 1963 leert hij schoenen maken met de hand. Een jaar later vestigt hij zich als freelance ontwerper in Amsterdam. In zijn atelier in de Jonge Roelensteeg vervaardigt hij hand gemaakte schoenen op bestelling. Zo kan de nederlandse vrouw zich voor het eerst door zijn toedoen gaan wagen aan haute chaussure. Opdrachten van Dick Holthaus, het parijse modehuis Dior en de franse schoenenfabrikant Carel blijven niet lang uit. Jan Jansen introduceert in 1964 al minder spitse schoenvormen en in 1965 zijn eigen nieuwe "Jeannot"-hak; naaldhakken en puntneuzen zijn dan bij hem niet meer te vinden. In 1965 worden zijn ontwerpen voor 't eerst in produktie genomen door de nederlandse schoenfabriek Hadley, zodat niet meer alleen de bevoorrechte enkeling zijn modellen kan dragen. Het Stedelijk Museum in Amsterdam toont al in 1966 belangstelling voor Jan Jansen; hij wordt uitgenodigd om met zijn soft-line (een vloeiende jugendstilachtige variatie op de toen heersende rechte lijnen) schoenen deel te nemen aan de tentoonstelling "Atelier 4". Twee paar schoenen en één enkele schoen worden door het Stedelijk Museum aangekocht. Bij zijn soft-line schoenen in fijne pasteltinten ontwerpt hij ook tassen. Een geslaagd experiment vormen in 1967 zijn fraaie roestvrij stalen muilen op leren zool, waarin halve muilen van met zilver doorgestikte veelkleurige zijde geschoven kunnen worden. Voor een open lakschoen met toevoegbare halve muil wordt hem de EMS-cultuurprijs uitgereikt. In 1968 vraagt het Stedelijk Museum hem werk in te zenden voor de tentoonstelling "Een Modebeeld".
Jan Jansen opent in 1968 zijn nog steeds druk bezochte boetiek "JaJa" in de Runstraat in Amsterdam, waarvan het oorspronkelijke hoogst originele, door hem zelf en zijn vrouw ontworpen interieur al weer allerlei wijzigingen heeft ondergaan. Een vruchtbare samenwerking komt tot stand met de schoenfabriek van Jac. Bergmans in Waalwijk, die zijn ontwerpen perfekt gaat uitvoeren. In 1969 is er voor het eerst ook tijd voor herenschoenen.
In 1970 komt hij met een collectie "Woodies" (zoals hij

zijn klompachtige schoenen met houten zolen en fel gekleurde leren banden noemt), waarmee hij waarschijnlijk als eerste in Europa de kleppers tot een modieus niveau verheft, waarop mannen, vrouwen èn kinderen zich voor betrekkelijk weinig geld kunnen bewegen.
Als meest recente ontwerp kan zijn schoen met een brugvormige rotan "zool" genoemd worden, een lichte, open variatie op de gesloten plateauzool van hout of kurk.

Als Jan Jansen in 1964 in Amsterdam begint te werken is het nog nèt "rustig" in Amsterdam. De oncritisch-optimistische "naaldhakken-periode" loopt ten einde. Juist door deze aanvang vlak voor de doorbraak op mode- en andere gebieden is het contrast met wat er later ontstaat zo frappant en zo duidelijk te zien.
Onze recente geschiedenis is zeer rijk en woelig; er is, zeker op maatschappelijk gebied, veel meer gebeurd, losgewoeld dan in de 10 jaar vóór 1964 bijvoorbeeld. Zouden we een verzameling toonaangevende schoenen uit de periode 1954/'64 naast die van Jan uit de afgelopen 10 jaar zetten, dan zou je, lijkt me, ook al wist je van niets, zien dat er iets aan de hand is.
Omstreeks 1965 beginnen de jonge mensen meer op de voorgrond te treden in de samenleving en er vernieuwende impulsen aan te geven.Er begint een moeizaam gevecht voor bewustwording/-making, voor openheid en daardoor voor de mogelijkheid tot eerlijke beoordeling, voor democratisering en emancipatie. Mede met behulp van de televisie, die in wijdere kring begint door te dringen, worden de mensen, vaak zeer tegen hun zin, op allerlei gebieden wakker geschud. Deze zeer algemene verschijnselen zijn niet weg te denken achter de omwenteling in de mode in dezelfde tijd.
Omstreeks 1964 gaan de jongens en meisjes van de vlak naoorlogse geboortegolf de mode bepalen. Ze wensen zich niet meer als heren en dames te vermommen. Ze krijgen zelfs zo'n invloed dat ze op den duur de ouderen min of meer dwingen zich al dan niet met succes in hun mini- of spijkerbroekenmode te hullen.
Dat de jeugdige minimode, die circa 1964 aanvangt, maar dan nog niet zo heet, revolutionair is geweest bewijst misschien nog het meest de grote tegenstand die er tegen is gerezen; de verwijten van immoraliteit waren echter vooral voor de zuivere pure kleren van '64/'65 onterecht. Het blijkt in ieder geval dat voor velen de zichtbaarheid van het vrouwenbeen bòven de knie nog iets onzedelijks is (behalve aan het strand en op de sportvelden had men het ook nog "nooit" gezien!).
Er is dus toch weer een stap gezet op de moeilijke weg naar

een vrijere benadering van het lichaam. Na nude looks en doorkijkkleding komt de vrijheid om al dan niet ondergoed te dragen en wordt naakt op papier althans wat meer getolereerd ("liever naakt dan namaak", bijvoorbeeld). Het lichaam zelf schijnt ook te veranderen; het wordt steviger èn soepeler, vrijer door de kleren die de bewegingen niet belemmeren (merkwaardigerwijs ging dit juist vaak niet op bij de altijd als "practisch" gepropageerde spijker- en andere broeken!).
In de couture salons zoekt men naar mannequins met een minder hard-hautaine gezichtsuitdrukking; in februari 1964 zegt Gérard Pipart (die voor Nina Ricci ontwerpt) in Vogue: "j'ai essayé de choisir douze mannequins humaines"... en dat geldt zeker niet alleen voor hem. De tot dan toe heilige elegance wordt grotendeels overboord gegooid. Even vrezen sommigen zelfs dat vrouwelijkheid zal verdwijnen, maar dat valt wel mee, want die eigenschap blijkt zich ook op nieuwe wijzen te kunnen manifesteren. Tot deze verwarring zal de, uit de emancipatieroes opgedoken unisex-mode wel bijgedragen hebben, die overigens niet zo definitief (èn ook niet zó nieuw) is gebleken als de lanceerders misschien gedacht hebben, waarschijnlijk hoofdzakelijk doordat men al gauw ontdekte dat gelijke waardering (als die al verworven werd) niet gepaard hoefde te gaan aan identiteitsverlies.
De mode begint omstreeks 1964 't nieuwe leven voor een deel toch nog in een omgeving waarin de techniek verheerlijkt wordt met maan- en toekomstmodes. De mensen die de wereld willen gaan verbeteren niet vanuit de techniek maar vanuit de mens zelf, die juist moe zijn van de eenzijdige welvaart en prestaties van de eigen westerse wereld, die de mens zelf zo weinig verrijkt hebben, hem soms eerder agressief hebben gemaakt, zoeken naar een zwierige mode, waarin ze hun flowerpower ideëen kunnen uitleven met schilderachtige vormen en kleuren, vaak geleend uit het nabije en verre Oosten, van waaruit men ook gedacht heeft de eigen maatschappij vooral nieuw geestelijk leven in te kunnen blazen.
Hun kledingstijl beïnvloedt de mode in een steeds wijdere kring, echter niet zonder tegenstand van mensen die nu weer

geschokt blijken van de lange rokken, niet alleen van de onzekermakende zigeunerstijl maar ook van de nette, fatsoenlijke stijl, waarin toch veel van de maxi-kleren waren uitgevoerd. Tegen de "angstig" gegroeide lengte van het jongenshaar staan zelfs nog zedenprekers op; tredend in een eeuwenoud voetspoor verbergen ze hun gevoelens van onbehagen, hun vrees de greep op iets kwijt te raken achter bezorgde opmerkingen over slechte hygiëne (die wel voorkwam, maar, een enkele uitzondering daargelaten, niet in hevigere mate dan tevoren).
Intussen dringt tot een steeds grotere groep mensen door dat de ongeremde groei van de techniek niet alleen direct schadelijke gevolgen heeft voor de mens, maar ook de natuur bedreigt en daarmee indirect de mens. In het natuurbeschermingsjaar 1970 wordt de modewereld ook weer eens in 't bizonder gewezen op de noodzaak materialen afkomstig van bedreigde diersoorten te vermijden.Ondanks de vele waarschuwingen zijn de problemen op dit gebied nog lang niet opgelost, want meestal gaat het zó, dat men op een bepaald moment een bepaalde diersoort spaart en rustig aan een even bedreigde andere begint, zogenaamd(?) uit onwetendheid.
Imitatie kan wel mooi zijn, maar er zullen in veel gevallen schadelijke procédé's voor nodig zijn. Wel toe te juichen is de herwaardering van de natuurlijke weefsels. Zeer natuursparend werkt ook het toenemende gebruik bij meer of minder oprechte anti-consumptiemaatschappij mensen om spijkerbroeken, vooral, zólang te dragen dat ze gaan rafelen en de gaten er in vallen (al gauw echter gaat de industrie met voorgebleekt en gerafeld spul op deze tendens inhaken, en dàn wordt 't wat bedenkelijk) of om zich in oude lappen en tapijten te wikkelen of tweede hands kleren te gaan dragen, waarbij wel heel bewust geselecteerd wordt.
Zo zijn er de laatste tijd dus modes ontstaan, die financieel gezien werkelijk voor iedereen bereikbaar zijn. De mode is daarmee voor een groot deel van haar luxe, exclusieve voetstuk gestapt; je zou dat democratisering in de mode kunnen noemen. Een volledige vrijheid op modegebied is overigens, ondanks optimistische "alles kan"-kreten niet

verworven. Voor de oude wetten zijn nieuwe in de plaats gekomen, waaraan het individu zich nog steeds moet houden binnen de groep waartoe hij hoort. In 1971 zingt John Lennon: "the dream is over"... en knipt zijn haar af. Misschien lijken opmerking en gebaar op het eerste oog onbetekenend. Toch is waar dat de vernieuwende zuiverende krachten uitgeput raken, veel experimenten op teleurstellingen zijn uitgelopen. Er is zoveel geanaliseerd, van de "andere" kant bekeken, tot zijn ware, vaak moeilijk te verdragen proporties teruggebracht, dat er voor velen een te barre, mysterieloze wereld lijkt over te blijven. Het zoeken naar nieuwe bezieling komt vaak niet veel verder dan escape-achtige stadia van religieuze opleving, "terug naar het land" en een beetje "terug naar het oude", gelukkig toch met bevrijdende veranderingen. En wat zou het onder dergelijke omstandigheden voor zin hebben om nog met revolutionaire modes te komen (na de hot-pant is het publiek nauwelijk meer geplaagd met "onverteerbare", buitenissige nieuwigheden). Het is dan ook niet eens zo verwonderlijk als "elegance" terugkomt, met een vleugje jaren '30, '40, '50 of begin '60 zelfs, dat doet er niet zoveel toe, want alles is toch een beetje doorgestoken kaart.
Deze nieuwe elegance, met dubbele bodem weliswaar, put wel uit bronnen uit het verleden (een verschijnsel dat trouwens bijna net zo oud is als de mode zelf), maar is dáárdoor niet minder eigentijds, juist niet, want bezinning op eigen tijd kan juist leiden tot waardering van elementen, zowel op mode- als op andere gebieden, uit vroegere periodes.

Als Jan in 1973 een originele brogue schoen namaakt dan is dat bijvoorbeeld ook meer uit bewondering voor de doordachte, nauwelijks te verbeteren vorm van zo'n "oude" schoen dan uit gebrek aan fantasie; dat is te zien ook, n.l. aan de kleuren die hij toepast. En "toevallig" blijken ze erg goed te passen bij de nieuwe wijdere pantalons, jasjes met schoudervullingen etc., die ook niet klakkeloos gecopiëerd zijn van oude originelen. De hoge damesschoenen van 1974, vaak met slanke sleehakken, hebben wel iets te maken met de New Look-periode, de

heel bizondere rotanschoenen uit '73 iets met de jaren vijftig, toen rotan zeer geliefd was, maar vooral voor meubilair (waarin het trouwens "naast Jan's schoen" is teruggekomen), want wie zou er toen over gepiekerd hebben om zo'n schoen te ontwerpen.
De geschiedenis van Jan's Woodies is een kleurig verhaal apart: begonnen in 1969 en nog niet afgelopen. Daarmee is wel bewezen dat de woodies niet alleen aantrekkelijker zijn, maar ook niet minder makkelijk zitten dan de vrij onmodieuze gezondheidssandalen van Scholl, die in 1967 al geadopteerd worden door niemand minder dan Jean Shrimpton, maar let wel: dan voorlopig alleen voor gebruik in huis. Variatie genoeg in klompen, klomplaarzen (begin 1971 al in Londen te koop) en klompschoenen. In 1972 kunnen sommige plateau klompschoenen met verschillend gekleurde lagen opgehoogd worden, zodat de schoenen nog te zien zijn onder de lange broekspijpen, bij andere zijn de 2 exemplaren niet identiek en een driedelig stel van 3 verschillende klompschoenen is ook mogelijk. Doordat zijn klompen zo in slaan, en in grote getale gefabriceerd kunnen worden voor een redelijke prijs bereikt Jan steeds meer mensen.
Dat hij in 1969 ook herenschoenen en -laarzen begint te maken heeft misschien ook wel te maken met het feit dat er enige jaren daarvoor nog zó weinig te beleven viel in de heremmode, dat het gewoon geen aantrekkelijk gebied was voor hem. Zijn damesschoenen met de vorm van een voet op de bovenkant gestikt springen er dat jaar uit als een grapje. Alles is dan vrij lomp; grote voeten zijn in de mode, maar Jan voorspelt zelf al dat dat niet lang zal duren.
Van de prachtige witte canvas sportschoen met leer gecombineerd in een kleur naar keuze, uit 1968, is helaas geen voorbeeld bewaard gebleven, wèl van de hoge laars, die tot over de knie reikt en daardoor, bij de heel korte minikleren, als zeer uitdagend wordt ervaren.
Bij de zilverige lurex mode ontwerpt Jan in '67 roestvrij stalen muilen op leren zolen, die door de edelsmid Hans v.d. Heyden worden uitgevoerd. Verschillende vooraanstaande nederlandse edelsmeden zijn in deze jaren gefascineerd door de mo-

gelijkheden van roestvrij staal; in de omgeving van hun scheppingen komen de muilen van Jan goed tot hun recht. Schoenen en laarzen zijn in '67 voorzien van openingen, die met een extra halve muil of binnenlaars in afstekende kleuren kunnen worden opgevuld. Deze uitknip/venstermode zet ook door in de kleding zelf.
Bij de fijngekleurde soft-line schoenen uit 1966 zijn al heel gauw de eerste jurkjes van stoffen met "art-nouveau" patronen te koop, bij Rockin '64 bijvoorbeeld. Vanuit verschillende hoeken komt dus behoefte aan reactie op de eerdere strenge geometrische patronen (o.a. van de Mondriaanmode) en het zwart-wit van de overigens toch wel speelse op-art rage.
De stompe neuzen en platte "Jeannot"-hakken uit '65 wekken misschien minder verwondering dan die uit '64, toen de ranke puntschoenen nog vrijwel onbeperkt de schoenenmode beheersten. Van Jan's meest vooruitstrevende model uit dat jaar is helaas weer geen schoen bewaard gebleven, maar het is nog wel in zijn documentatieverzameling te vinden.
Gelukkig is er wel de schoen van genopte zijde, die Jan in 1963 in Rome maakte in het atelier van Follie. Dit ragfijne documentje is haast onmisbaar naast zijn werk uit 1964, het jaar waarin hij zijn zeer afwisselende bestaan als (voorlopig) nederlands enige zelfstandige schoenontwerper begint.

H.A.

1964 CARRÉ LEESTEN

paar koraalrode suède schoenen, met de hand gemaakt

uit 1963 een schoen van beige zijde met witte noppen, met de hand gemaakt

1965 JEANNOT-HAK

zwarte lakschoen met Jeannot-hak, fabrieksmatig gemaakt

bruine leren schoen met lichter bruin slangeleren klep en -hak, met de hand gemaakt

gebroken witte ripszijden schoen, met de hand gemaakt

schoen van gebroken witte ripszijde met donkerrood leer, met een semi-sleehak, in deze vorm ontworpen voor Dior, met de hand gemaakt

1966 SOFT-LINE

schoen van fel rose en oranje leer, fabrieksmatig gemaakt x

schoen van paars en geel leer, fabrieksmatig gemaakt x

schoen van paarse moiré zijde en zilver leer, met de hand gemaakt x

schoen van bordeaux en zalmkleurig lakleer, met de hand gemaakt

schoen met verhoogde hiel, van paars, oranje en fel rose leer met zilveren biezen, met de hand gemaakt

x bruikleen van het Stedelijk Museum in Amsterdam

1967 INTERCHANGEABLE FASHION

bruine chroomleren laars tot boven de knie, met openingen, over rose suède laars, met de hand gemaakt

roestvrij stalen muil met leren zool, en met toevoegbare halve muil van veelkleurige zijde met zilverdraad doorgestikt, uitgevoerd door de edelsmid Hans v.d. Heyden

cyclame lakschoen met toevoegbaar veelkleurig zijden muiltje, met de hand gemaakt

schoen van staalblauw en grijsblauw leer met roestvrij stalen versieringen, met de hand gemaakt

laars van rode zijde met strepen van goud

1968 RELIEF

damesloafer van zwart olielakleer, met de hand gemaakt

herenloafer van grijsgroen chroomleer, met de hand gemaakt

witte leren avondschoen met kralen en pailletten, met de hand gemaakt

pump van cognac leer met spijkerversiering, met de hand gemaakt

pump van mat en glanzend zalmkleurig slangeleer, met de hand gemaakt

laars tot boven de knie van bruin chroomleer, fabrieksmatig gemaakt

1969 OVALE VORMEN

pump van onbestemde kleuren, met een smalle bies, met de hand gemaakt

herenschoen van rood leer met zwarte reliëfranden, met de hand gemaakt

schoen van groen-oranje geruit jersey met oranje leren garnering in de vorm van tenen, met de hand gemaakt

pump van grijze suède, met strijkijzer leest, met de hand gemaakt

dames enkellaars van grijs leer en rood suède, met de hand gemaakt

heren enkellaars van zwart lakleer met vier gespjes, met de hand gemaakt

heren enkellaars van bruin slangeleer met vijf druk-knopen, met de hand gemaakt

heren enkellaars van olifantsleer met spekzool en sluiting met 3 gespen

1970 WOODIES

eerste model: klomp met blank houten zool, blanke poro loopzool, blauw leren bovenstuk en blauw leren hielstuk; het leer is met spijkers (meubelnagels) op het hout bevestigd

verschillende variaties (ook voor kinderen), steeds in felle kleuren leer, waarbij vaak het hout is gebeitst en de poro loopzool een afstekende kleur heeft

dames klomplaars van naturel suède bedrukt in paars, geel en lila, met blanke houten zool, vetersluiting door oogjes

"tapestry boot" met grijsgroene leren rand, blanke houten zool en vetersluiting met haakjes

schoen van bruin leer en doorzichtig kleurloos plastic met metalen oogjes

schoen van rood en wit leer

laars van zwart chroomleer met vetersluiting, op verzoek gemaakt model

1971 SLEEHAKKEN

bandschoen van rood leer en suède met sleehakzool

bandschoen met sleehakzool uit 3 delen in rood, wit en blauw suède en leer, met hartje met rood leer bekleed

sleehakschoen van rood en blauw leer, met t-band

enkellaars met sleehakzool van rood en blauw leer

klomp van blank hout met naturel tuigleren banden

bandschoen met sleehakzool en 2 onderstukken, van rood leer en suède

5 losse onderstukken (toe te voegen in 1972) in rood, wit en blauw leer, zilver leer en geel suède

1972 DUTCH TRIMMING

een paar enkellaarzen met sleehakzool, van beige leer en rood suède

een paar muilen met sleehakzool, van rood en geel nubuck

heren enkellaars van wit en bruin leer in Al Capone-stijl

herenmolière van bruin leer en cognac katoen

moccasin uit één stuk groen nubuck met flexibele sleehakzool bekleed met groen metallisé leer

kindermoccasin van geel suède met crêpe zool

herenlaars met leeropgebouwde hak van rood en blauw leer en geel en lichtblauw suède

1973 ROTAN

schoen met brugvormige rotan zool en lichtblauw nubuck bovenstuk

schoen met brugvormige rotan zool en 6 gekruiste banden van naturel geprent nubuck

plateauschoen met enkelbandje van verschillende kleuren leer met leren rozet

plateauschoen met enkelbandje van verschillende kleuren leer

plateauschoen met enkelbandje van rood leer en terra katoen met gekleurde glazen steentjes

plateauschoen met enkelbandje en plissé garnering van blauw metallisé kalfsleer en zilverleer

schoen met open perspex zool met blauw en wit leren bovenstuk

1974 PUMPS

plateauschoen met enkelbandje van goudleer, groen suède en groen metallisé leer; voorschoen in de vorm van bladeren

3 plateauschoenen met enkelbanden, van lichtblauw, lichtgroen en bleek paars suède

schoen met opengewerkte plateauzool met enkelband, van zwart suède met gekleurde glazen steentjes

moccasin met sleehakzool van bruin leer en goudbruin slangeleer, met veter van goudleer

schoen met opengewerkte plateauzool met enkelband van mat en glanzend zalmkleurig slangeleer

schoen met sleehakzool van rood leer en zwart suède